

Baberti Dergisi / Journal of Baberti

e-ISSN: 3023-4107

Sayı: 22 / 2025 - Aralık

**İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Hadis ve Sünnet Algısı ile İçsel Maneviyat
Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bayburt Üniversitesi Örneği**

*Investigating the Relationship Between Perceptions of Hadith and Sunnah and Internal
Spirituality Levels of Students of the Faculty of Theology: A Bayburt University Case Study*

Necip Sefa DEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, Hadis Ana Bilim Dalı.

Bayburt / Türkiye

*Assistant Professor, Bayburt University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic
Sciences, Division of Hadith.*

Bayburt / Türkiye

sdemir@bayburt.edu.tr

Süheyb OKUR

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı.

Bayburt / Türkiye

*Assistant Professor, Bayburt University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and
Religious Studies, Division of Psychology of Religion.*

Bayburt / Türkiye

suheybokur@bayburt.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27 Ekim / 27 October 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25 Aralık / 25 December 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Değerlendirme / Evaluation: Çift Taraflı Kör Hakemlik / Double-Blind Refereeing

Etik Bildirim / Ethics Statement: baberti@bayburt.edu.tr

İntihal Denetimi / Plagiarism Check: Yapıldı / Completed (intihal.net)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles were followed in the preparation of this study, and all studies used are cited in the bibliography.

Atıf / Citation: Necip Sefa Demir – Süheyb Okur, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Hadis ve Sünnet Algısı ile İçsel Maneviyat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bayburt Üniversitesi Örneği” *Baberti Dergisi*, 22 (Aralık / 2025): 81-102.

DOI: 10.47098/babertidergisi.1811812

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Öz

Bu çalışmanın problemi, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnet algıları ile içsel maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin niteliğidir. Amacı ise, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnet algıları ile içsel maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkiyi nicel araştırma yöntemleriyle ortaya koymaktır. Makale, ilahiyat eğitimi alan öğrencilerin hadise ve sünnete yaklaşımları ile manevî durumları hakkında bilgi sunması açısından önemlidir. Araştırmanın örneklemini Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 490 lisans ve lisansüstü öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama tekniği olarak "Hadis ve Sünnet Algısı Ölçeği (HSÖ)" ve "İçsel Maneviyat Ölçeği" kullanılmıştır. Bulgular, katılımcıların genel hadis ve sünnet algılarının yüksek, içsel maneviyat düzeylerinin ise orta seviyede olduğunu göstermektedir. Cinsiyet ve öğrenim düzeyleri (sınıf) açısından içsel maneviyat ve hadis-sünnet algısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Korelasyon analizleri, hadis ve sünnet algısı toplam puanı ile içsel maneviyat arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır. Sonuç olarak, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnete yönelik olumlu algılarının, içsel maneviyat düzeyleriyle doğrudan bir ilişki içinde olmadığını ortaya koymaktadır. Gelecekteki araştırmaların, farklı öğrenci grupları ve daha kapsamlı metodolojilerle bu konuyu derinleştirmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, İlahiyat, Algı, Maneviyat.

Abstract

The problem of this study is the nature of the relationship between the perceptions of Hadith and Sunnah and the levels of internal spirituality among students of the Faculty of Theology. The aim of the study is to determine the relationship between the Hadith and Sunnah perceptions of faculty of theology students and their levels of internal spirituality using quantitative research methods. This study is significant for providing insights into the approaches to Hadith and Sunnah and the spiritual conditions of students pursuing theological education. The study's sample consists of 490 undergraduate and graduate students from Bayburt University, Faculty of Theology. The "Hadith and Sunnah Perception Scale (HSS)" and the "Internal Spirituality Scale" were used for data collection. The findings of the study indicate that the participants' general perception of Hadith and Sunnah is high, whereas their level of internal spirituality is moderate. No statistically significant differences were found in the levels of internal spirituality and Hadith-Sunnah perception based on gender or academic year. Correlation analyses revealed no significant relationship between the total score for Hadith and Sunnah perception and internal spirituality. In conclusion, the positive perceptions of faculty of theology students regarding Hadith and Sunnah are not directly correlated with their internal spirituality. It is recommended that future studies investigate this topic further with diverse student populations and more comprehensive methodologies.

Keywords: Hadith, Sunnah, Theology, Perception, Spirituality.

Giriş

İslam dininin iki temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye, Müslümanların inanç esaslarından ibadet pratiklerine, ahlaki prensiplerinden sosyal düzenlemelerine kadar tüm yaşam alanlarını kuşatan rehberlerdir.¹ Kur'ân, Allah'ın lafzıyla indirilen mucizevi kelimeler (Vahy-i metlûv²), İslam'ın değişmez temel inançlarını ve evrensel ilkelerini beyan etmektedir. Sünnet ise, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'ân'ın pratik hayattaki tezahürü olan sözleri (kavî sünnet), fiilleri (fi'lî sünnet) ve sahâbîlerin bir davranışını görüp ses çıkarmayarak onaylaması (takrîrî sünnet) anlamına gelmektedir.³ Bu iki kaynak, İslam mesajının anlaşılması ve yaşanmasında hayati bir işleve sahiptir.

Sünnet'in güvenilir yollarla nesilden nesile aktarılmasında ve doğru bir şekilde anlaşılmasında Hadis-i Şerifler kritik bir rol üstlenmektedir.⁴ Hadis, İslam literatüründe Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sözlerini, davranışlarını, fiziksel ve ahlakî özelliklerini ve onaylarını içeren rivayetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Hadisler, Sünnet'in temelini oluşturarak İslam hukukunun detaylandırılması, ahlakî erdemlerin somutlaştırılması ve inanç esaslarının derinlemesine anlaşılması için vazgeçilmez bir kaynak sunmaktadır.⁵ Sünnet, lügatte "yol, âdet, gidişat, örnek" anlamlarına⁶ gelirken dinî terminolojide Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'ân'ın pratik uygulaması olan tüm söz, fiil ve takrirlerini ifade etmektedir. Ehl-i Sünnet⁷ âlimlerinin

¹ "تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ، لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابُ اللَّهِ وَسُنَّةُ نَبِيِّهِ" (Siz'e bıraktığım iki şeye samsıkı sarıldığınız müddetçe bir daha asla sapmazsınız. Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin Sünneti) bk.: Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî İmâm Mâlik, *el-Muwatta*; thk. Muhammed Fuad Abdalbaki (Beyrut - Lübnan: Dâru ihyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1985), 2/899 ("Kader", 1 (No:3); Hadisin başka varyantları için bk.: Müslim, "Hacc", 19; Tirmizî, "Menâkıb", 31; İbn Mâce, "Menâsik", 84.

² Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/443-447.

³ Detaylı bilgi için bk.: Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib (Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 2001), 7/337, 343; Muhammed b. Ali et-Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî'l-fünûn*, thk. Ahmet Hasan Besec (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 1/979-983.

⁴ Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 17-18.

⁵ "Hadîs" hakkında detaylı bilgi için bk.: Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tavzîhi nuhbeti'l-fiker*, thk. Nureddin İtr (Karaçi-Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2011), 1/6; Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 17-31; M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/27-64; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü* (İstanbul: İFAV, 2013), 25-30.

⁶ Ebu'l-Fadl Muhammed b. Abdürrezâk el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Kollektif (Dârü'l-Hidâye, ts.), 35/232, 236-238.

⁷ Ehl-i Sünnet için bk.: Yusuf Şevki Yavuz, "Ehl-i sünnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/525-530.

ittifakıyla Sünnet, Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte İslam'ın iki temel kaynağından biridir.⁸

Hadislerin güvenilir (sahih) olarak aktarılıp doğru ve maksadına mutabık bir şekilde anlaşılması ve bu anlayış doğrultusunda yaşanması, bireysel düzeyde manevî derinleşmeyi ve toplumsal ölçekte dinin özüne uygun uygulamaların yaygınlaşmasını doğrudan etkilemektedir. Böylece "hadis algısı", bireylerin ve toplumların kutsal metinlere karşı geliştirdikleri yaklaşımı, metinleri anlama biçimlerini ve bu anlayışın dinî yaşamlarında nasıl bir karşılık bulduğunu anlamak açısından merkezi bir öneme sahiptir. Hadis algısı, sadece teorik bir tartışma alanı olmanın ötesinde, bireylerin dinî pratiklerini şekillendirmede ve dinî rehberliği içselleştirmede belirleyici bir rol oynamaktadır. Doğru ve bağlamına uygun anlaşılacak hadisler, bireylerin inançlarını sağlam temeller üzerine inşa etmelerine, dinî değerleri ahlakî, ilkeler edinmelerine ve bu değerleri günlük yaşamlarına etkin bir şekilde entegre etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu süreç, kişisel maneviyatın güçlenmesine ve toplumsal ahlakın yükselmesine katkıda bulunur.⁹ Ancak günümüzde bilgiye erişimin kolaylaşması ve dijitalleşmenin etkisiyle hadislerin yanlış anlaşılması veya tahrif edilmesi riski artmıştır. Özellikle sosyal medya ve internet ortamlarında dolaşan manipüle edilmiş veya eksik hadis bilgileri, genç nesiller arasında sağlıklı bir dinî algının oluşmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum ilahiyat eğitimi alan öğrencilerin hadis algılarının bilimsel yöntemlerle incelenmesinin ve doğru dinî eğitim stratejilerinin geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Maneviyat (spirituality) kavramı, modern psikoloji literatüründe sıklıkla bireyin kişisel ve öznel deneyimlerini ifade ederken din (religion) daha çok organize inanç ve pratikler bütününe tanımlanmaktadır.¹⁰ Hatta bazı yaklaşımlarda bu ikisi birbirinden uzak kavramlar olarak konumlandırılır.¹¹ Ancak başka bir perspektiften maneviyat, bir dinin birey tarafından içselleştirilmiş, kişisel anlam ve derinlik arayışını ifade eden boyutu olarak da

⁸ Sünnet hakkında detaylı bilgi için bk.: Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kâhire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1940), 44; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efğânî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 1/285; Murteza Bedir - İlyas Çelebi, "Sünnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/150-154; Çakan, *Hadis Usulü*, 23-30; Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 17-31.

⁹ Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park, *Handbook of the psychology of religion and spirituality (Din ve Maneviyat Psikolojisi El Kitabı)* (New York, NY: Guilford Press, 2013), 27-46.

¹⁰ Süheyb Okur, "Maneviyat ve Sağlık", *Multidisipliner Yaklaşımla Bilimsel Çalışmalar* (Ankara: İKSAD, 2024), 45.

¹¹ Ziba Agayeva, "Maneviyat ve Yaşam: Etkileşim Dinamikleri Modern Zaman Aynasında", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 11/2 (2024), 875.

ele alınabilir.¹² Araştırmamız, İslam'ın iki temel metni olan hadis ve sünnete yönelik algının, öğrencilerin dinin bu içselleştirilmiş boyutu olan “içsel maneviyatları” ile ilişkisini incelemeyi hedeflemektedir. Maneviyat¹³ bireyin kendi varlığına, diğer insanlarla ilişkilerine, doğal çevreye ve aşkın bir güce yönelik anlam arayışını, temel değerlerini, derin inançlarını ve hayattaki amacına dair içsel deneyimlerini ifade eder.¹⁴ İslam düşüncesinde maneviyat, yalnızca şeklî ibadetlerle sınırlı kalmayıp kalbin arındırılması (tezkiye) ve Allah'a yakınlaşma (takarrub) yolunda bir süreçtir.¹⁵ İçsel¹⁶ maneviyat, bireyin kendi iç dünyasıyla kurduğu derin bağ, varoluşsal sorulara yönelik düşünsel derinleşme ve aşkın bir güçle kurduğu kalbî irtibatı olarak izah edilebilir. Bu içsel boyut, bireyin ruhsal huzurunu, yaşamın anlamını keşfetme arayışını ve ilahi olanla kurduğu manevî bağlantının deneyimlerini içerir.¹⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti, Müslümanlar için manevî gelişimin önemli bir rehberidir ve iman esaslarının pratikte nasıl yaşanacağını örnekleriyle sunar. Manevî tutumlar, dinî inanç ve değerlerin düşünce, duygu ve davranışlardaki yansımalarıdır ve bu tutumların olumlu yönde gelişimi, sadece teorik bilgiyle değil aynı zamanda ruhsal ve ahlakî destekle mümkündür.¹⁸

Hadislerin doğru algılanması ve yorumlanması, dinî metinlerin günümüz dünyasına uyarlanması ve toplumsal sorunlara çözüm üretilmesi için zemin hazırlarken öğrencilerin manevi tutumları bu doğru anlayışın ruhsal derinlikte ne kadar içselleştirdiğinin önemli bir göstergesidir. Bu nedenle, eğitim sürecinin hem bilişsel hem de manevi boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gelecekteki din hizmeti sunucuları olacak ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sağlam ve derin bir manevi dünyaya sahip olmaları hem derslerdeki başarılarını olumlu yönde etkileyecek hem de mezuniyet sonrası üstlenecekleri dinî hizmetlerdeki başarılarının temelini oluşturacaktır. Ayrıca farklı ilahiyat fakültelerinde tekrarlanacak boylamsal çalışmalar, öğrencilerin

¹² Nurten Kimter, “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 96.

¹³ Ayrıca bk.: Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 1620.

¹⁴ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu't-tarîfât*, thk. Heyet (Beyrut - Lübnan: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403), 146, 220.

¹⁵ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn* (Kahire, 1332), 3/54.

¹⁶ Ayrıca bk.: Akalın, *Türkçe Sözlük*, 1149.

¹⁷ Peter C. Hill vd., “Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure”, *Journal for the theory of social behaviour* 30/1 (2000), 51-77.

¹⁸ Konu hakkında Detaylı bilgi için bk.: Gordon W. Allport vd., *The Nature of Prejudice (Önyargının Doğası)* (New York: Basic Books, 2015), 10-575.

maneviyat ve Hadis-Sünnet algılarındaki değişimi gözlemleyerek alana önemli katkılar sunacaktır.

Türkiye’de ve dünyada ilahiyat fakültelerinde hadis ve sünnet algısı ile maneviyat düzeyleri üzerine yapılan bilimsel çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Akademik faaliyetler genellikle fıkıh, kelim, tefsir ve İslam tarihi gibi temel disiplinlere yoğunlaşmakta, öğrencilerin dinî metinleri anlama biçimleri ve bu algıların maneviyat üzerindeki etkileri yeterince incelenmemektedir. Bu durum, din eğitiminin hem teorik altyapısının güçlendirilmesi hem de pratik uygulamalarının geliştirilmesi noktasında hedeflenen ideal kaliteye ulaşmasını engelleyebilmektedir. İlahiyat öğrencilerinin dinî kavramları algılama biçimlerini ve maneviyat düzeylerini bilimsel yöntemlerle ölçmek, mevcut eğitim programlarının güçlü ve zayıf yönlerini tespit ederek öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını da dikkate alan ve etkili eğitim yöntem ve stratejilerinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.¹⁹

Bu çalışma, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnet algılarını tespit etmek, içsel maneviyat düzeylerini çeşitli boyutlarıyla değerlendirmek ve bu iki önemli değişken arasındaki ilişkiyi bilimsel olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler, din eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkisini analiz etmek ve eğitimi iyileştirmek için öneriler geliştirmek üzere kullanılacaktır. Ayrıca bu özgün araştırma, Türkiye’de ilahiyat eğitimi alanında hadis algısı ve manevî düzeyler konusunda yapılmış sınırlı sayıda bilimsel çalışmaya anlamlı bir katkı sunarak hem akademik literatürde bu alandaki bilgi birikimini artırmayı hem de pratik din eğitimi uygulamalarına yeni bir perspektif kazandırarak önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Yöntem ve Metot

Çalışmanın temel amacı, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnet algıları ile içsel manevî düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Temel amaç doğrultusunda araştırmanın cevap

¹⁹ İlgili literatür için bk.: Muhammed Esat Altıntaş, “Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2018), 221-256; Hatice Kılınçer, “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanında Maneviyat ve MDR Algısı”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları*, ed. Ali Ayten (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 19-60; Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Mânevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Diyanet İlmî Dergi* 53/4 (06 Aralık 2017), 201-241; Hasan Meydan, *Din Eğitiminde Manevi Boyut* (İstanbul: Dem Yayınları, 2015).

aradığı soru şudur: "İlahiyat fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnet algıları ile içsel manevi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" Bu soruya yönelik olarak çalışmada şu hipotezler test edilmiştir: H1: Öğrencilerin hadis ve sünnet algıları ile içsel manevi tutumları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır. H0: Öğrencilerin hadis ve sünnet algıları ile içsel manevi tutumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Araştırma bu hipotezleri test etmek amacıyla desen olarak nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre kurgulanmıştır. Tarama modelleri, geniş bir kitlenin belirli bir konudaki özelliklerini, görüşlerini, tutumlarını veya davranışlarını betimlemek amacıyla o kitleyi temsil eden bir örneklem üzerinden veri toplanan çalışmalardır.²⁰ Bu doğrultuda çalışmada, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hadis ve sünnet algıları ile maneviyat düzeylerini tespit etmeyi amaçladığı için tarama modeli benimsenmiştir. Verilerin belirli bir zaman aralığında olduğu ve tek seferde toplanması gerektiği gibi nedenlerle de kesitsel bir nitelik taşımaktadır. Kesitsel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkileri veya farklılıkları belirli bir zaman noktasında inceleyerek anlık bir durum analizi yapmaya imkân tanımaktadır.²¹ Araştırma deseni, çalışmanın temel amacı olan belirli bir andaki durumu tespit etme hedefine uygun olduğu, geniş bir katılımcı grubundan (N=490) verimli bir şekilde veri toplanmasına olanak sağladığı ve zaman ve kaynak açısından pratik olduğu için özellikle tercih edilmiştir.

Araştırmanın evrenini, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2024-2025 eğitim-öğretim yılında öğrenim görmekte olan lisans ve lisansüstü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu evren içerisinde çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve uygun örnekleme (kolayda örnekleme) yöntemiyle ulaşılan 490 öğrenci teşkil etmektedir. Uygun örnekleme yöntemi, araştırmanın yürütüldüğü zaman diliminde fakülte bulunan ve çalışmaya katılmaya istekli olan öğrencilere ulaşılma imkânı sunmaktadır.²² Bu doğrultuda veriler Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören 19-51 yaş aralığındaki toplam 490 öğrenciden, kişisel bilgi formunun ve ölçeklerin yüz yüze uygulanması şeklinde 15 dakikada toplanmıştır. Çalışma öncesi Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulundan etik kurul onayı (07.01.2025/Karar no:20/1) alınmıştır. Gönüllülük esasıyla çalışmaya dahil olan katılımcılara Helsinki Bildirgesi

²⁰ John W. Creswell, *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel, Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap, 2017), 157.

²¹ Creswell, *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel, Karma Yöntem Yaklaşımları*, 157.

²² Creswell, *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel, Karma Yöntem Yaklaşımları*, 168.

uyarınca çalışma hakkında bilgi verilmiş ve Bilgilendirilmiş Onam Formu için her bir katılımcıdan onam alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan bireylerde cinsiyet, yaş ve sınıf gibi demografik verileri elde etmek için kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin hadis ve sünnet algılarını ölçmek için Hadis ve Sünnet Algısı Ölçeği ve maneviyatları tarafından motive edilme derecesini ölçmek için İçsel Maneviyat Ölçeği kullanılmıştır.

Hadis ve Sünnet Algısı Ölçeği: Demirer ve Durğun (2020) tarafından geliştirilen ölçek kişilerin hadis ve sünnet konusundaki görüşlerini değerlendirmeye yöneliktir.²³ 10 sorudan oluşan ölçek 5'li likert tipindedir ve katılımcılara "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" şıklarını sunmaktadır. Ölçek, hadis ve sünnet algısını duygu-davranış ve bilgi olmak üzere iki farklı boyutta ele almaktadır. Katılımcıların ölçekten alabilecekleri en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir. Ölçeğin Cronbach's Alfa (α) değeri 0,879 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach's Alfa (α) değeri ,910 olarak tespit edilmiştir. Literatürde Cronbach's Alfa katsayısının 0.70 ve üzeri olması ölçeğin güvenilir kabul edilmesi için yeterli görülmektedir.²⁴ Çalışmamızda elde edilen değere göre ise çok iyi seviyededir.

İçsel Maneviyat Ölçeği: Turan, Yanmış ve Özer (2020) tarafından geliştirilen ölçek bireylerin yaşamlarının tüm yönlerinin Allah tarafından yönlendirilmesi veya motive edilmesini değerlendirmektedir.²⁵ Ölçek tek faktörlü toplam 6 maddeden oluşmakta olup her madde cümle tamamlama metodolojisi kullanılarak biçimlendirilmiştir. Her bir madde 0 ile 10 arası puanlanmakta ve 6 maddeden alınan puanlar toplanarak ölçek toplam puanı elde edilmektedir (0: sorun yok, 10: maneviyatım bütün sorularımı cevaplar). Ölçekten elde edilen toplam puanın yüksekliği bireyin maneviyat düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's Alfa (α) değeri 0,900 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach's Alfa (α) değeri ,763 olarak tespit edilmiştir. Kabul edilen Cronbach's Alfa değerlerine göre bu çalışma için değer kabul edilebilir ölçüdedir.

²³ Arif Durğun - Macit Demirer, "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Hadis ve Sünnet Algısı Üzerine Bir Araştırma: Seben İzzet Baysal Meslek Yüksekokulu Örneği", *Dergiabant* 8/2 (2020), 613-648.

²⁴ Darren George - Paul Mallery, *IBM SPSS Statistics 25 Step by Step: A Simple Guide and Reference* (New York: Routledge, 2021), 244.

²⁵ Gülcan Bahçecioğlu Turan vd., "İçsel Maneviyat Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Arch Health Sci. Res.* 9/1 (2022), 15-20.

İstatistiksel Analizler

Çalışmada kullanılan ölçeklerden elde edilen veriler, SPSS 26.0 yazılımı aracılığıyla işlenerek analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan analizde, ölçek ve alt boyutların çarpıklık ve basıklık (Skewness and Kurtosis) değerlerinin -2 ile +2 aralığında olduğu tespit edilmiştir ve normallik varsayımı kabul edilmiştir.²⁶ Veri analizinde cinsiyet ve sınıf değişkenleri temel faktörler olarak ele alınmıştır. İki grup karşılaştırmalarında bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla grubun karşılaştırmalarında ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda anlamlı farklılık tespit edilen grupların belirlenmesi için Tukey HSD post-hoc testi kullanılmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Cronbach's Alpha değerinin 0.70 ve üzerinde olması, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.²⁷ Demografik değişkenler, içsel maneviyat ve hadis-sünnet algısı arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir. Buna göre $p < 0.05$ olduğunda sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunurken $p > 0.05$ olduğunda ise anlamlı bulunmamıştır.

Bulgular

Tablo 1 Demografik Bilgiler

Değişken	Gruplar	f	%	
Cinsiyet	Kadın	318	64,9	
	Erkek	172	35,1	
Sınıf	1. Sınıf	113	23,1	
	2. Sınıf	125	25,5	
	3. Sınıf	127	25,9	
	4. Sınıf	106	21,6	
	Yüksek Lisans	10	2	
	Doktora	9	1,8	
Yaş	Min.	Maks.	Ort.	SS.
	19	51	25,07	0,926

²⁶ Tülay İlhan Nas - Fatma Betül Şükür, "Toplumsal Kültür ile Algılanan Takım Performansı Arasındaki İlişkide Güvenin Aracılık Rolü", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 11/21 (2021), 83-109.

²⁷ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 271-277.

Araştırmada katılımcılarının demografik bilgilerinin incelendiği Tablo 1’de cinsiyetlere göre 318 kadın (%64,9), 172 erkek (%35,1); sınıflara göre 1. sınıf (%23,1), 2. sınıf (%25,5), 3. Sınıf (%25,9), 4. Sınıf (%21,6), yüksek lisans (%2) ve doktora (%1,8) olmak üzere toplam 490 katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalamaları 25,07 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2 Betimleyici İstatistikler

Değer	Min.	Maks.	\bar{X}	ss	Çarpıklık	Basıklık
İçsel Maneviyat	6,00	60,00	38,538	10,62	,071	-,233
Hadis ve Sünnet Algısı Toplam Puan	32,00	50,00	42,993	3,71	-,077	-,459
Hadis ve Sünnet Algısı Duygu ve Davranış Boyutu	26,00	40,00	36,265	2,78	-,658	-,016
Hadis ve Sünnet Algısı Bilgi boyutu	2,00	10,00	6,728	1,83	-,134	-,305

Tablo 2’de araştırmada kullanılan içsel maneviyat ölçeği, Hadis ve Sünnet Algısı ölçeği ve alt boyutlarına ait ortalama, standart sapma, minimum-maksimum ve çarpıklık-basıklık değerleri verilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 arasında olması durumunda normallik varsayımı kabul edilmektedir. Bu durumda normallik varsayımı sağlanan ölçek ve alt boyutları için parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Tablo 2’ye göre katılımcıların içsel maneviyat puan düzeylerinin 38.538 olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek puanların 0-20 arasının düşük, 21-40 arasının orta ve 41-60 arasının yüksek maneviyatı gösterdiği kabul edildiğinde, katılımcıların içsel maneviyat düzeylerinin orta seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Hadis ve Sünnet Algısı Ölçeğinde ise katılımcıların puan ortalaması 42.993’tür. Bu ölçek için 10-23.33 arası puanların düşük, 23.34-36.66 arası puanların orta ve 36.67-50 arası puanların yüksek algıyı ifade ettiği düşünüldüğünde, katılımcıların hadis ve sünnet algılarının genel olarak yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Hadis ve sünnet algısının alt boyutlarından duygu

ve davranış boyutu ortalaması (36.265) orta seviyenin üst sınırında yer alırken bilgi boyutu ortalaması (6.728) daha düşük bir puana sahiptir. İçsel maneviyat puanlarının katılımcılar arasında daha geniş bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgular, katılımcıların hadis ve sünnetin duygusal ve davranışsal yönlerine daha fazla önem verdiklerini ve bu konudaki algılarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. İçsel maneviyat düzeylerindeki farklılıklar ise katılımcıların manevî deneyimlerinin kişisel ve öznel doğasını yansıtabilir.

Tablo 3 Verilerin Cinsiyetlere Göre Karşılaştırılması

Değer	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	t	p
İçsel Maneviyat	Kadın	318	38.195	10.643	-.947	.344
	Erkek	172	39.140	10.591		
Hadis ve Sünnet Algısı Toplam Puan	Kadın	318	42.942	3.622	-.406	.685
	Erkek	172	43.084	3.892		
Hadis ve Sünnet Algısı Duygu ve Davranış Boyutu	Kadın	318	36.253	2.765	-.127	.899
	Erkek	172	36.286	2.816		
Hadis ve Sünnet Algısı Bilgi boyutu	Kadın	318	6.689	1.728	-.631	.528
	Erkek	172	6.797	2.003		

Katılımcıların puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçları, kadın ve erkek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. İçsel maneviyat puanları açısından kadınların (M = 38.20, SD = 10.64) ve erkeklerin (M = 39.14, SD = 10.59) ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $t(488) = -0.95$, $p = .344$. Benzer şekilde, hadis ve sünnet algısı toplam puanlarında da kadınlar (M = 42.94, SD = 3.62) ve erkekler (M = 43.08, SD = 3.89) arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır, $t(488) = -0.41$, $p = .685$. Algı ölçeğinin alt boyutları olan Duygu ve Davranış boyutu ($t(488) =$

-0.13, $p = .899$) ve Bilgi boyutu ($t(488) = -0.63$, $p = .528$) için de cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu bulgular, çalışmada ele alınan değişkenler açısından cinsiyetin anlamlı bir faktör olmadığını göstermektedir.

Tablo 4 Verilerin Öğrenim Düzeylerine (Sınıf) Göre Karşılaştırılması

Değer	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	F	p	Post Hoc (Tukey)
İçsel Maneviyat	1. Sınıf	113	36,674	11,007	1,563	,169	,341
	2. Sınıf	125	39,445	10,885			
	3. Sınıf	127	38,301	10,327			
	4. Sınıf	106	39,724	10,183			
Hadis ve Sünnet Algısı Toplam Puan	1. Sınıf	113	43,138	3,662	0,440	0,821	,800
	2. Sınıf	125	42,747	3,751			
	3. Sınıf	127	43,008	3,762			
	4. Sınıf	106	43,818	3,655			
Hadis ve Sünnet Algısı Duygu ve Davranış Boyutu	1. Sınıf	113	36,406	2,865	0,353	0,880	,837
	2. Sınıf	125	36,117	2,983			
	3. Sınıf	127	36,215	2,630			
	4. Sınıf	106	36,201	2,703			
Hadis ve Sünnet Algısı Bilgi boyutu	1. Sınıf	113	6,731	1,811	0,293	0,941	,865
	2. Sınıf	125	6,630	1,808			
	3. Sınıf	127	6,793	1,931			
	4. Sınıf	106	6,688	1,793			

Öğrenim düzeylerine göre yapılan karşılaştırmalarda, Yüksek Lisans ve Doktora gruplarındaki katılımcı sayısının gruplar arası anlamlı bir istatistiksel karşılaştırma yapmaya imkân tanınamaması nedeniyle bu gruplar varyans analizine (ANOVA) dahil edilmemiş analiz yalnızca lisans düzeyindeki dört sınıf arasında gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre

öğrencilerin öğrenim düzeylerine (sınıf) göre puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçları lisans sınıfları arasında içsel maneviyat, hadis ve sünnet algısı toplam puanı ve ölçeğin her iki alt boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir.

Detaylı olarak incelendiğinde, sınıfların içsel maneviyat puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır, $F(3, 467) = 1.37, p = .251$. Benzer şekilde, hadis ve sünnet algısı toplam puanları açısından da sınıflar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır, $F(3, 467) = 0.58, p = .629$. Ölçeğin alt boyutları olan Duygu ve Davranış boyutu, $F(3, 467) = 0.17, p = .918$, ve Bilgi boyutu, $F(3, 467) = 0.16, p = .921$, için de gruplar arası anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Bu bulgular, lisans eğitim sürecinin (sınıf düzeyinin) öğrencilerin içsel maneviyatları ve Hadis-Sünnet algıları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını düşündürmektedir.

Tablo 5 Değişkenler Arasındaki İlişkiler (Korelasyon Analizi)

		1	2	3	4	5	6
1. Cinsiyet	r	1					
	p						
2. Sınıf	r	-0,027	1				
	p	0,552					
3. İçsel Maneviyat	r	0,043	0,75	1			
	p	0,344	0,096				
4. Hadis ve Sünnet Algısı Toplam Puan	r	0,018	0,016	0,025	1		
	p	0,685	0,726	0,576			
5. Hadis ve Sünnet Algısı Duygu ve Davranış Boyutu	r	0,006	0,006	0,025	,880**	1	
	p	0,899	0,893	0,574	,000		
6. Hadis ve Sünnet Algısı Bilgi Boyutu	r	0,029	0,023	0,013	,694**	,269**	1
	p	0,528	0,611	0,778	,000	,000	

** : Korelasyon %1 düzeyinde anlamlıdır.

** : Korelasyon %5 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5'te korelasyon analiz sonuçları verilmiştir. İncelenen değişkenler arasında anlamlı doğrusal ilişkilerin olmadığı görülmüştür. Hadis ve sünnet algısı toplam puanı ile içsel maneviyat arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu, ilahiyat öğrencilerinin hadis ve sünnete yönelik algılarının, içsel maneviyat düzeyleriyle doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir. Bunda ilahiyat fakültelerinde verilen eğitimin dinî eğitim olmaktan çok din eğitimi olması etkili olmuş olabilir. Bununla birlikte hadis ve sünnet algısının iki alt boyutu olan bilgi boyutu ve duygu ve davranış boyutu arasında da düşük seviyede ($r=0.269$) pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tartışma

Araştırmada elde edilen bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla kısmen örtüşmektedir. Özellikle Demirer ve Durğun'un yaptığı çalışmada da hadis ve sünnet algı puanları yüksek tespit edilmiştir.²⁸ Bu çalışmada da katılımcıların hadis ve sünnete yönelik algılarının olumlu ve yüksek düzeyde olduğu görülmüştür ve iki çalışmanın sonuçlarının tutarlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Demirer ve Durğun çalışmalarında katılımcıların maneviyat düzeylerini ve maneviyat ile hadis ve sünnet algısı arasındaki ilişkiyi de incelemişlerdir. Araştırmalarının sonucunda hadis ve sünnet algısı ile maneviyat arasında anlamlı ve pozitif bir korelasyon bulmuşlardır. Buna karşın mevcut çalışmada ilahiyat öğrencilerinde hadis ve sünnet algısı ile içsel maneviyat arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0.576$). Bu farklılığın; ilahiyat öğrencilerinin hadis ve sünnete yaklaşımının, aldıkları lisans ve lisansüstü düzeydeki eğitimin diğer çalışmadaki ön lisans öğrencilerinden farklı olması ve konuya daha akademik veya eleştirel yaklaşımları ile alakalı olabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca Demirer ve Durğun'un çalışmasında kullandıkları "maneviyat" ölçümü ile bu çalışmada kullanılan "İçsel Maneviyat Ölçeği" farklı maneviyat boyutlarını ölçüyor olabilir. Nihayetinde katılımcıların hadis ve sünnet algılarının yüksek bulunması ve maneviyat ile hadis ve sünnet algısı arasında ilişki bulunmaması ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bu konuya olan ilgisi ve bilgi düzeyleriyle ilişkilendirilebilir.

Elde edilen bu sonuç, hadis ve sünnete yönelik yüksek bilişsel ve duyuşsal algının her zaman doğrudan ve doğrusal bir şekilde içsel manevi derinliğe dönüşmeyebileceğini göstermektedir. Bu durum, algı ile içselleştirme süreci arasında 'aracı' (mediator) veya 'düzenleyici' (moderator) rol oynayan başka faktörlerin varlığına işaret etmektedir. Zira bireyin manevi

²⁸ Durğun - Demirer, "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Hadis ve Sünnet Algısı Üzerine Bir Araştırma: Seben İzzet Baysal Meslek Yüksekokulu Örneği", 620.

dünyasının inşasında sadece ilahiyat eğitiminde edinilen akademik veya teolojik algı değil aynı zamanda bireyin kişilik özellikleri, aileden getirdiği dini sosyalleşme düzeyi, içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı ve ibadet alışkanlıkları gibi dışsal ve içsel dinamikler de belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla, katılımcıların hadis ve sünnete dair zihinlerinde taşıdıkları teorik ve normatif kabulün bu yan değişkenlerin etkisiyle pratik hayatta veya iç dünyada beklenen manevi derinliği oluşturmada yetersiz kalmış olabileceği veya farklı motivasyonlarla şekillendiği değerlendirilmektedir.

Benzer bir eğilim, Akçay'ın İlahiyat fakültesi öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada da görülmektedir²⁹. Akçay'ın çalışmada cinsiyete göre fark bulunmaması, bu çalışmadaki hem hadis ve sünnet algısı hem de içsel maneviyat ölçeği için cinsiyete göre anlamlı fark bulunmamasıyla örtüşmektedir.

Söylev'in çalışmasında da maneviyat puanlarının cinsiyet, sınıf, mezun olunan lise türü ve aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur³⁰. Fakat Kütahya İlahiyat öğrencileriyle yaptığı ve farklı bir maneviyat ölçeği kullandığı çalışmada Söylev, genel maneviyat düzeyini yüksek tespit etmiştir. Çalışmamızda ise maneviyat puanının orta seviyede olduğu görülmüştür. Bu farklılığın kullanılan ölçeklerin maneviyatın farklı boyutlarını ölçmesinden veya örnekleme alınan üniversitelerin öğrenci profillerindeki olası farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

İçsel maneviyat düzeylerinin orta seviyede bulunması öğrencilerin manevî gelişim süreçlerinin devam etmekte olduğunu gösterebilir. Cinsiyet ve öğrenim düzeyi gibi demografik faktörlerin maneviyat ve hadis-sünnet algısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması bu değişkenlerin incelenen yapılarla ilişkili olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak, hadis ve sünnet algısının duygu, davranış ve bilgi boyutları arasındaki güçlü ilişkiler bu boyutların birbirini desteklediğini ve bütünleşik bir algı oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

²⁹ Esra Akçay, *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algıları* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Manevi Destek Ve Rehberlik Programı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2023), 33-36.

³⁰ Ömer Faruk Söylev, "Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskiyeni* 47 (25 Eylül 2022), 463-488.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, özgün bulgularıyla alana katkı sunmakla birlikte, sonuçların genellenebilirliği ve yorumlanması noktasında dikkate alınması gereken bazı sınırlılıklara sahiptir.

İlk olarak, araştırmanın örnekleme sadece Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle sınırlıdır. Bu durum, elde edilen bulguların Türkiye'deki tüm İlahiyat Fakültesi öğrencilerine genellenmesini sınırlandırmaktadır. Farklı coğrafi bölgelerdeki ve sosyo-kültürel yapıdaki üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin maneviyat ve hadis algılarının farklılaşabileceği göz ardı edilmemelidir.

İkinci ve metodolojik bir sınırlılık olarak, araştırma, verilerin belirli bir zaman diliminde tek seferde toplandığı kesitsel (cross-sectional) bir desene sahiptir. Bu desen, değişkenler arasındaki anlık ilişkiyi ortaya koysa da öğrencilerin eğitim süreci boyunca manevi gelişimlerinde veya hadis algılarında meydana gelen zamana bağlı değişimleri ve nedensellik ilişkilerini (boylamsal olarak) izlemeye imkân tanımamaktadır.

Üçüncü olarak, çalışmada sadece nicel veri toplama araçları (ölçekler) kullanılmıştır. Nicel yöntemler genel eğilimleri belirlemede güçlü olsa da öğrencilerin hadis ve sünneti iç dünyalarında nasıl anlamlandırdıkları veya maneviyat ile algı arasındaki ilişkisizliğin altında yatan derin öznel nedenleri ("nasıl" ve "niçin" sorularını) ortaya koymada sınırlı kalmaktadır.

Son olarak, çalışma araştırmanın odağını korumak ve ölçüm güvenliğini sağlamak amacıyla temel değişkenler üzerine kurgulanmıştır. Dolayısıyla; bireyin kişilik özellikleri, ailevi arka planı ve sosyo-kültürel çevre gibi aracı değişkenlerin etkisi çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Sonuç

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde örneklemin 318'i kadın (%64.9) ve 172'si erkek (%35.1) olmak üzere toplam 490 öğrenciden oluştuğu ve katılımcıların yaş ortalamasının 25.07 olduğu görülmüştür. Ölçeklerden elde edilen verilerin sonuçlarına göre, katılımcıların içsel maneviyat düzeyleri orta seviyede seyrederken hadis ve sünnet algılarının genel olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hadis ve sünnet algısının duygu ve davranış boyutu ortalamasının, bilgi boyutuna kıyasla daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Cinsiyet faktörüne göre yapılan karşılaştırmalarda, kadın ve erkek katılımcıların içsel maneviyat düzeyleri ile hadis ve sünnet algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğrenim düzeylerine göre yapılan analizlerde de sınıflar arasında içsel maneviyat ve hadis-sünnet algısı

düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı neticesine ulaşılmıştır. Çalışmanın en temel ve dikkat çekici sonucu ise korelasyon analizleri neticesinde hadis ve sünnet algısı toplam puanı ile içsel maneviyat arasında anlamlı bir ilişkinin bulunamamış olmasıdır.

Öğrencilerin hadis ve sünnete yönelik yüksek algıları ile içsel maneviyat düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmaması, üzerinde dikkatle durulması gereken bir sonuçtur. Bu durumun altında, kullanılan ölçeklerin yapısından öğrencilerin teorik bilgi ile kişisel maneviyatı farklı düzlemlerde yaşamasına kadar pek çok farklı neden yatıyor olabilir. Bu bulgu, tek başına müfredatın bir eksikliği olarak yorumlanmasa da İlahiyat eğitiminin öğrencilere akademik ve bilişsel yetkinlik kazandırmada başarılı olduğunu ancak bu teorik bilginin manevi derinleşmeye ve içselleştirmeye dönüşmesi sürecinde pedagojik boşluklar barındırabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla, ilahiyat eğitiminde bilgi aktarımını hedefleyen derslerin öğrencilerin bu bilgiyi kişisel ve manevi hayatlarına entegre etmelerini sağlayacak uygulama ve seminerlerle desteklenmesinin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda özellikle istatistiksel analizlerin sınırlı kaldığı 'anlamlandırma' süreçlerini keşfetmek ve hadis algısı ile maneviyat arasındaki ilişkinin neden zayıf çıktığını derinlemesine irdelemek adına öğrencilerin bu kavramlarla kurdukları öznel ilişkiyi merkeze alan nitel veya karma yöntemli araştırmaların yapılması elzem görülmektedir. Ek olarak, çalışmanın tek bir üniversite ile sınırlı olması nedeniyle bulguların genellenebilirliğini artırmak için gelecek araştırmaların farklı ilahiyat fakültelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi ve maneviyatla ilişkili olabilecek kişilik özellikleri, ibadet sıklığı gibi aracı değişkenlerin de incelemeye dahil edilmesi önerilmektedir. Son olarak, maneviyatın durağan değil dinamik bir süreç olduğu göz önüne alındığında verilerin tek bir zaman diliminde toplandığı kesitsel çalışmalar yerine öğrencilerin eğitim süreçleri boyunca manevi gelişimlerinin ve algı değişimlerinin takip edildiği boylamsal (longitudinal) analizlerin yapılması alana özgün katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak bu araştırma, ilahiyat eğitiminde öğrencilere sağlam bir akademik temel kazandırma hedefinin yanı sıra onların içsel maneviyatlarını desteklemenin de önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın temel bulgusu olan öğrencilerin hadis ve sünnete yönelik yüksek algıları ile içsel maneviyat düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaması bilişsel bilgi birikiminin, maneviyatın içsel boyutuna her zaman doğrudan yansımayaabileceğine işaret etmektedir. Bu durum, öğrencilerin manevi boyutlarını besleyecek pedagojik

yaklaşımların ve müfredat uygulamalarının gözden geçirilmesinin faydalı olabileceğini düşündürmektedir. Böylece geleceğin din hizmeti sunucularının hem akademik donanıma hem de bu donanımı içselleştirmiş bir maneviyata sahip bireyler olarak topluma daha anlamlı katkılar sunmaları hedeflenebilir.

Kaynakça

- Agayeva, Ziba. "Maneviyat ve Yaşam: Etkileşim Dinamikleri Modern Zaman Aynasında". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 11/2 (2024), 873-879.
- Akalın, Şükrü Halûk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Akçay, Esra. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algıları*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Manevi Destek Ve Rehberlik Programı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2023.
- Allport, Gordon W. vd. *The Nature of Prejudice (Önyargının Doğası)*. New York: Basic Books, 2015.
- Altıntaş, Muhammed Esat. "Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2018), 221-256.
- Bahçecioglu Turan, Gülcan vd. "İçsel Maneviyat Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Arch Health Sci. Res.* 9/1 (2022), 15-20.
- Bedir, Murteza - Çelebi, İlyas. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel, Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap, 3. Basım, 2017.
- Cürçânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-. *Kitâbu't-tarîfât*. thk. Heyet. Beyrut - Lübnan: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usulü*. İstanbul: İFAV, 32. Basım, 2013.
- Durğun, Arif - Demirer, Macit. "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Hadis ve Sünnet Algısı Üzerine Bir Araştırma: Seben İzzet Baysal Meslek Yüksekokulu Örneği". *Dergiabant* 8/2 (2020), 613-648.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed el-. *İhyâ ü ulûmi'd-dîn*. Kahire, 1332.
- George, Darren - Mallery, Paul. *IBM SPSS Statistics 25 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge, 5. Basım, 2021. <https://doi.org/10.4324/9781003205333>
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Hill, Peter C. vd. "Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure". *Journal for the theory of social behaviour* 30/1 (2000), 51-77.

- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed. *Nüzhetü'n-nazar fi tavzîhi nuhbeti'l-fiker*. thk. Nureddin Itr. Karaçi-Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2011.
- İmâm Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta'*: thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut - Lübnan: Dâru ihyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kılınçer, Hatice. "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanında Maneviyat ve MDR Algısı". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları*. ed. Ali Ayten. 19-60. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Kimter, Nurten. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.
- Koç, Mustafa. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Mânevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar Ve Bir Eğitim Programı Önerisi". *Diyanet İlmi Dergi* 53/4 (06 Aralık 2017), 201-241. <https://doi.org/10.61304/did.395202>
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Usulü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 15. Basım, 2016.
- Meydan, Hasan. *Din Eğitiminde Manevi Boyut*. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Nas, Tülay İlhan - Şükür, Fatma Betül. "Toplumsal Kültür ile Algılanan Takım Performansı Arasındaki İlişkide Güvenin Aracılık Rolü". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 11/21 (2021).
- Okur, Süheyb. "Maneviyyat ve Sağlık". *Multidisipliner Yaklaşımla Bilimsel Çalışmalar*. 43-61. Ankara: İKSAD, 2024.
- Paloutzian, Raymond F. - Park, Crystal L. *Handbook of the psychology of religion and spirituality (Din ve Maneviyat Psikolojisi El Kitabı)*. New York, NY: Guilford Press, 2013.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-. *Usûlü's-Serahsî*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efğânî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Söylev, Ömer Faruk. "Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskiye* 47 (25 Eylül 2022), 463-488. <https://doi.org/10.37697/eskiye.1126504>
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Ümm*. thk. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib. Mansûre: Dâru'l-Vefâ, 2001.

- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kâhire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1940.
- Tahânevî, Muhammed b. Ali et-. *Keşşâfu ıstılâhâti'l-fünûn*. thk. Ahmet Hasan Besec. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ehl-i sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Zebîdî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Abdürrezâk el-Hüseynî ez-. *Tâcü'l-ârûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Kollektif. Dârü'l-Hidâye, ts.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın yürütülmesi ve yayımlanması sürecinde herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Katkı Oranı Beyanı: Tüm yazarlar çalışmanın tasarımı, veri toplama ve/veya analiz sürecinde eşit katkı sağlamış; makalenin yazımını gözden geçirmiş ve yayımlanacak son hâlini onaylamıştır.